

Magie, chemie en psychiatrie

P. N. VAN HARTEN

Na 15 jaar opleiderschap heb ik onlangs met een afscheidssymposium ('psychiatrie en magie') deze functie neergelegd. In dit Redactioneel beschrijf ik mijn eigen scholing door de jaren heen en relateer deze aan het opleiderschap. Immers, de opleider is een product van zijn of haar eigen scholing.

Liefde voor het vak Al vrij snel in de medische studie overwoog ik om psychiatrie te gaan doen. Tijdens mijn coschappen, die ik in Curaçao liep, heb ik wel getwijfeld omdat het vak me emotioneel (te) zwaar leek. Ook was de kennismaking met de psychiatrie in het coschap wat wonderlijk. Tijdens het eerste gesprek met de begeleidende psychiater liet hij zich ineens van zijn stoel op de vloer glijden. Ik schrok geweldig en schoot hem te hulp. Hij lachte hard en zei: 'Kijk, in de psychiatrie draait alles om aandacht, en nu heb ik alle aandacht.' Ik kon de grap er niet van inzien, kon me ook niet vinden in de stelling, maar ben het nooit vergeten.

Echter, tijdens mijn keuzecoschap in de verslavingszorg kwam de liefde voor het vak weer terug. In de hiërarchisch therapeutische gemeenschap Hoog Hullen waren mijn begeleiders uiterst begaafde collega's die me in de supervisies de rode draad lieten zien in het leven van een bewoner, zoals een patiënt daar genoemd werd. Ik keek uit naar de supervisie-uren. Begeleiders die kunnen enthousiasmeren en de subtiliteit en de schoonheid van het vak kunnen overbrengen, zijn voor de aios uiterst waardevol. Dat heb ik als opleider ook zo ervaren. Psychiaters en psychologen die de houding hebben 'ik wil je wat leren', die de kneepjes van het vak laten zien en je steunen, zijn het goud van de opleiding. Het leermeester-gezelmodel is volgens mij springlevend.

Psychoanalyse In die tijd was mijn interesse vooral gericht op de psychotherapie. Ik was gestart met de leertherapie en de psychoanalytische psychotherapieopleiding, en werd gegrepen door de analytische theorie met het relatief eenvoudige model van Es, Ich, Über-Ich, omgeving en de afweermecanismen, dat vaak onbegrijpelijk gedrag van mensen kon verklaren. Dat gaf een gevoel de magie van het leven, het onbegrijpelijke, te kunnen 'erklären und verstehen'. De levensgeschiedenis toonde vaak de rode lijn in het leven, de 'Wiederholungszwang', zoals Freud het noemde. In de behandeling werd dat gebruikt in de trias confrontatie, clarificatie en interpretatie. Narcisme was voor mij een van de ongrijpbaarste analytische onderwerpen. Ik nam het als onderwerp van mijn eindreferaat en met de hulp van Wim van den Brink werd het mijn eerste artikel (van Harten & van den Brink 1990). Van goede leermeesters leer je heel veel.

Dat de analytische theorie in staat was om vrijwel alles te verklaren en te begrijpen, maar nauwelijks in staat was om te voorspellen vond ik een grote zwakte. Een theorie moet falsificeerbaar zijn, bij bepaalde feiten moet een theorie plaatsmaken voor een beter model. Die houding vond ik ontbreken in de analytische wereld. Deze wetenschappelijke houding zie je wel terug in de gedragsmatige, cognitieve vormen van psychotherapie. Inzichtgevende psychotherapieën vormen weliswaar de basis van de psychotherapie, maar ze hebben hun leidende rol verloren.

Magie Als opleider heb ik geprobeerd om het waardevolle van de analytische houding uit te dragen, de nadruk op de beleving van de patiënt, de betekenis van de gedachten, de psychotische belevingswereld ingaan met een gevoel van verwondering, een magische wereld vol onverwachte associaties en overtuigingen. Sommige mensen hebben van nature de gave om de juiste woorden te kiezen, anderen leren het in de opleiding, maar vrijwel iedereen ontdekt de enorme invloed van woorden op mensen. Wat je zegt, maar vooral hoe je het zegt, kan de patiënt vertrouwen geven, op andere gedachten brengen, een andere koers doen varen, medicatie doen accepteren. Dat is de magische kant van ons vak.

Chemie van bewegingsstoornissen Nadat ik psychiater was geworden, vertrok ik naar Curaçao en daar speelde psychotherapie een minder grote rol. Ik was verantwoordelijk voor patiënten met ernstige psychiatrische problematiek. Diagnostiek, medicatie, agressie en druggebruik waren de topics, naast de vele bijwerkingen. Vooral de bewegingsstoornissen vielen me op. Ik was nog maar kort aan het werk in de dr. D.R. Capriles kliniek, toen ik die jongeman zag die al twee jaar als een boog achterover liep. Deze ernstige tardieve rompdystonie verdween volledig na een switch naar clozapine (van Harten e.a. 1996a). Bewegingsstoornissen geïnduceerd door medicatie zijn een onderwerp van de chemie. Troostende of inzichtgevende woorden helpen weinig want bewegingsstoornissen zijn, in tegenstelling tot wat begin vorige eeuw vaak gedacht werd, meestal geen uiting van een psychisch conflict en behandeling van bewegingsstoornissen richt zich op het herstellen van de chemische balans.

In Curaçao vonden we dat 75% van de opgenomen patiënten ten minste één bewegingsstoornis had en in de instelling waar ik nu werk, bleek dat niet veel anders (Bakker e.a. 2011; van Harten e.a. 1996b). Het in balans brengen van de dopaminehuishouding om de psychose te bestrijden kent een forse prijs. Iedere behandelaar kent het wegen van belangen in een behandeling. Dat maakt ons vak ook zo interessant en dat heb ik geprobeerd over te brengen.

LITERATUUR

- Bakker PR, de Groot IW, van Os J, van Harten PN. Long-stay psychiatric patients: a prospective study revealing persistent antipsychotic-induced movement disorder. *PLoS ONE* 2011; 6: e25588. doi:10.1371/journal.pone.0025588.
- Harten PN van, van den Brink W. De narcistische persoonlijkheidsstoornis. Verschillende concepten. *Tijdschr Psychiatr* 1990; 32: 658-73.
- Harten PN van, Kamphuis DJ, Matroos GE. Use of clozapine in tardive dystonia. *Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry* 1996a; 20: 263-74.
- Harten PN van, Matroos GE, Hoek HW, Kahn RS. The prevalence of tardive dystonia, tardive dyskinesia, parkinsonism and akathisia. The Curacao Extrapyramidal Syndromes Study: I. *Schizophr Res* 1996b; 19: 195-203.

AUTEUR

PETER VAN HARTEN is psychiater en directeur van Innova (instituut voor opleiding, onderzoek en innovatie) bij GGZ Centraal, Amersfoort, bijzonder hoogleraar Bewegingsstoornissen bij Psychosen aan de Universiteit Maastricht en hoofdredacteur van het *Tijdschrift voor Psychiatrie*.

Correspondentieadres: prof. dr. Peter van Harten, GGZ Centraal, locatie Zon & Schild, Utrechtseweg 266, 3818 EW Amersfoort.

E-mail: p.vanharten@ggzcentraal.nl.

Geen strijdige belangen meegedeeld.

TITLE IN ENGLISH Magic,
chemistry and psychiatry

Beeldvorming en genetica De digitale en de genetische kant van het vak zijn de laatste 10 jaar dominant. Het brein kan in beeld gebracht worden tot op receptorniveau en daarmee de connectie tussen de medicatie en de chemie in de hersenen.

Bij schizofrenie blijven psychotherapeutische vaardigheden van groot belang, om contact te krijgen, om rouw over de veranderde toekomst te bespreken en om vaardigheden aan te leren. Maar de laatste decennia werd vooral helder dat schizofrenie gepaard gaat met structurele veranderingen van het hersenweefsel. Schizofrenie en ook andere psychiatrische ziekten blijken hersenziekten te zijn. Eigenlijk onbegrijpelijk dat er anders over gedacht werd, nu het zo zichtbaar wordt. Of is dat toch te kort door de bocht?

Teamgeest Als je je spieren traint, dan worden ze zichtbaar groter en sterker en als je een voetbalelftal traint, nemen de conditie van de spelers en hun vaardigheden toe. Maar iedereen weet dat er ook iets anders is, wat van een groep mensen een succesvol team maakt. We noemen dat teamgeest, wat vergelijkbaar is met een opleidingsklimaat. Dat stimuleert aïssen en andere medewerkers om het maximale uit zichzelf te halen. Dit bijna magische begrip hangt samen met de attitude van de supervisors en hun assistenten, met een gevoel van respect en een drang om te willen leren en te onderwijzen aan de ander. Het is de sfeer waarin mensen genieten van andermans talenten en de stimulans voelen om, daar waar je goed in bent, top in te willen worden. Dat is het ongrijpbare, de magie en de chemie van de psychiatrie.